

Examen VWO

2013

tijdvak 1
woensdag 22 mei
9.00 - 12.00 uur

filosofie

Dit examen bestaat uit 19 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 56 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of argumentatie gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of argumentatie ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Het tastende brein

In veel hersenwetenschappelijk onderzoek en filosofische theorieën staat de vraag naar het al dan niet bestaan van de vrije wil centraal. Ook hedendaags neuroloog Ramachandran onderzoekt de mogelijkheid van het bestaan van een vrije wil. Jarenlang deed hij onderzoek naar allerlei syndromen (ziektebeelden) die op het grensvlak van de neurologie en de psychologie liggen.

In zijn boek *Zo werkt ons brein echt* uit 2011 bespreekt hij tal van bizarre verschijnselen bij patiënten ten gevolge van afwijkende hersenwerking. Volgens Ramachandran kunnen we door het bestuderen van patiënten met tekorten en verstoringen in de eenheid van het 'ik', een dieper inzicht krijgen in wat het betekent om mens te zijn.

In een recensie over zijn boek worden patiënten met drie verschillende syndromen of ziektebeelden aangehaald:

tekst 1

Ramachandran beschrijft een patiënt die lijdt aan het syndroom van Cotard: hij is ervan overtuigd dat hij niet bestaat, sterker nog, dat hij dood is, en dus geen identiteit of vrije wil ervaart.

Een andere patiënt heeft geen controle over de linkerarm, die geheel willekeurig spullen oppakt en alleen door de rechterarm kan worden gedwongen deze weer los te laten (alien-handsyndroom).

Hersenletsel kan ook leiden tot het locked-insyndroom. Sommige van deze patiënten komen na enkele weken weer bij kennis en vertellen dat ze al die tijd volledig bij bewustzijn waren, maar niets konden doen.

naar: <http://www.wetenschap24.nl>, Pijn in een geamputeerde arm, november 2011

Ramachandran beschrijft patiënten die door hersenletsel geen vrije wil ervaren. In bovenstaande bespreking zijn drie verschillende benaderingen van vrije wil te herkennen: vrije wil als voorwaarde voor verantwoordelijkheid, als zelfverwerkelijking en als bewuste aansturing.

3p 1 Leg elk van de drie benaderingen van de vrije wil uit aan de hand van de best passende beschrijving van een van de drie ziektebeelden of syndromen, zoals beschreven in tekst 1.

Gebruik elk van de drie beschrijvingen van ziektebeelden en leg telkens uit hoe dit ziektebeeld afbreuk doet aan de betreffende benadering van vrije wil.

Ook de filosoof David Hume heeft in zijn theorieën over vrije wil verschillende benaderingen toegepast. Eén omschrijving die Hume geeft van vrije wil is 'onbelemmerd kunnen doen wat je wil'.

- 2p **2** Zou Hume het met Ramachandran eens kunnen zijn dat iemand met het alien-handsyndroom geen vrije wil ervaart?
Leg je antwoord uit aan de hand van Humes opvatting over vrijheid en noodzakelijkheid.

Een ander extreem voorbeeld van hersenonderzoek waarin de vraag naar het bestaan van een vrije wil zich aandient, is te vinden in de geschiedenis van de student Matthew Nagle.

Matthew raakte in 2001 bijna geheel verlamd na met een mes in zijn nek te zijn gestoken waardoor zijn zenuwbanen werden doorgesneden. Hij kon alleen nog zijn hoofd en nek bewegen en had geen controle meer over de rest van zijn ledematen. Ook was zijn spraakorgaan beschadigd, maar zijn de overige organen van zijn lichaam functioneerden nog normaal.

Om Matthew weer enige bewegingsvrijheid te verschaffen, boorden onderzoekers een gaatje in zijn schedel en plantten ze een chip in het hersengebied dat de lichaamsbewegingen aanstuurt. Via een draadje uit de schedel werd de informatie van de hersenen direct aan een computer doorgegeven en leerde Matthew met zijn gedachten de cursor van een computer te besturen. Ook kon hij dankzij de hersenchip de hand van een robotarm samenknippen en weer loslaten waardoor hij voorwerpen kon verplaatsen.

De filosoof René Descartes speculeerde vierhonderd jaar geleden al over hoe de ziel de bewegingen van het lichaam aanstuurt.

- 3p **3** Hoe zou Descartes de macht die Matthew over de robotarm heeft en het nog normaal functioneren van de meeste van zijn organen verklaren?
Leg in je antwoord de volgende zaken uit en pas deze toe op de situatie van Matthew:
a) hoe volgens Descartes de ziel macht heeft over het lichaam,
b) hoe volgens Descartes ons lichaam als machine werkt,
c) wat volgens Descartes de rol van animale geesten daarbij is.

De technologie die het leven van Matthew draaglijker heeft gemaakt, is voortgekomen uit verschillende neurologische onderzoeken en experimenten.

Eén van de hersenwetenschappers die zulke neurologische experimenten uitvoerde is Benjamin Libet. De resultaten van de experimenten van Libet met betrekking tot de mogelijkheid van vrije wil als bewuste aansturing zijn op verschillende wijzen geïnterpreteerd.

- 2p **4** Geef een beschrijving van één van Libets experimenten.
Beargumenteer aan de hand van deze beschrijving of er volgens jou bij Matthew wél of géén sprake is van bewuste aansturing van de robotarm.

Een andere hersenwetenschapper, Wilder Penfield, kreeg halverwege de vorige eeuw bekendheid door zijn neurologische experimenten. Daarbij wist hij als eerste verschillende hersengebieden te lokaliseren die actief zijn bij de werking van de verschillende zintuigen en ledematen. Zo ontstond de zogenoemde 'Penfield-kaart' die weergeeft hoeveel hersengebied correspondeert met welk deel van het lichaam.

De aparte figuur die hieruit tevoorschijn kwam (en hiernaast is afgebeeld), staat bekend als de 'senso-motorische homunculus'. De grote handen van deze homunculus geven bijvoorbeeld aan dat er een groot hersengebied en veel hersencapaciteit nodig is om alle mogelijke bewegingen van de handen aan te sturen.

Hoewel het hier om een andere dan de filosofische homunculus gaat, is er wel een overeenkomst met de functie die Descartes

aan de pijnappelklier als hersengebied toeschreef.

De filosoof Daniel Dennett verwerpt de gedachte van een filosofische homunculus en heeft kritiek op de conclusies die worden getrokken uit het experiment van Libet.

- 4p 5 Waarom leidt de verwerping door Dennett van het bestaan van een filosofische homunculus tevens tot kritiek op conclusies die worden getrokken uit Libets experimenten?

Beargumenteer je antwoord aan de hand van een uitleg van de begrippen 'cartesiaans theater' en 'homunculus' en de conclusie die Dennett trekt uit neurologische onderzoeken.

Hoewel Matthews leven draaglijker is geworden dankzij de geïmplanteerde hersenchip ontbreekt het hem toch aan een belangrijk aspect bij het handelen: bij het gebruik van computer en robotarm geven deze geen fysieke feedback. Matthew kan zijn robotarm niet voelen zoals wij onze ledematen kunnen voelen als we ze bijvoorbeeld bewegen of iets oppakken.

Op basis van onderzoek dat in 2011 bij apen werd uitgevoerd, is echter de verwachting ontstaan dat we in de toekomst niet alleen rechtstreeks met ons brein computers en robotarmen kunnen aansturen, maar dat we er ook gevoel bij zullen hebben.

Tijdens dit onderzoek kregen twee apen elektroden geïmplanteerd om met behulp van hersenactiviteit een cursor of virtuele arm op een beeldscherm te besturen. Tegelijkertijd konden signalen van de cursor of arm door de elektroden terug worden ontvangen en zo informatie geven over wat de cursor of de virtuele arm voelde. In een beschrijving van dit onderzoek met twee apen staat het volgende:

tekst 2

De uitdaging voor de apen was om een aantal virtuele objecten op het beeldscherm te pakken. Die zagen er identiek uit, maar gaven allemaal een unieke feedback. Ze voelden dus allemaal anders. De apen bleken beide in staat om op grond van die specifieke feedback een onderscheid te maken tussen de verschillende objecten. Daarbij maakten ze dus in het geheel geen gebruik van lichaamsbewegingen; ze bestuurden de virtuele hand slechts met elektrische signalen in hun hoofd.

Het onderzoek opent de mogelijkheid dat mensen met een verlamming in de toekomst toch weer kunnen interacteren met de wereld, zelfs als ze hun lichaam niet kunnen gebruiken. Sterker nog: ze kunnen de wereld misschien weer voelen. Dat zou het wel eens mogelijk kunnen gaan maken om prothesen veel preciezer te besturen.

Maar het onderzoek wijst op nog een mogelijkheid: dat de digitale wereld tastbaar wordt. Uitgerust met een aantal elektroden in je brein kunnen virtuele werelden een zintuiglijke ervaring worden.

bron: Bouwe van Straten, Voelen met je prothese, Virtuele arm stuurt signalen terug, 6 oktober 2011

Volgens het onderzoek in tekst 2 kunnen mensen met een verlamming in de toekomst wellicht toch de wereld weer voelen en zou zelfs de digitale wereld tastbaar kunnen worden.

Dit onderzoek lijkt stelling te nemen in het lichaam-geestdebat. Veel hedendaagse hersenwetenschappers nemen in dat debat een monistisch standpunt in. Hun stellingname resulteert doorgaans ook in een opvatting met betrekking tot de mogelijkheid van het bestaan van vrije wil als bewuste aansturing.

- 3p 6 Zou het uitkomen van de verwachtingen van het onderzoek, zoals beschreven in tekst 2, de mogelijkheid van het bestaan van vrije wil als bewuste aansturing vergroten?

Beargumenteer je antwoord aan de hand van:

- a) een uitleg van de identiteitstheorie,
- b) een uitleg van het onderscheid tussen elektrische impulsen en persoonlijke ervaring.

Een vooronderstelling bij de uitgesproken verwachtingen in tekst 2 is dat wat bij apen werkt ook bij mensen zal werken of ook voor de mens opgaat. Deze vooronderstelling druist echter in tegen de algemeen aangenomen tegenstelling tussen de rede bij mensen en het instinct bij dieren.

Dat er een duidelijk onderscheid is tussen menselijke rede en het dierlijke instinct zou je kunnen bepleiten aan de hand van de filosofische theorieën van bijvoorbeeld Helmuth Plessner en Harry Frankfurt.

De fenomenoloog Plessner maakt een onderscheid tussen mens en dier door te stellen dat het menselijk bestaan, in tegenstelling tot dat van dieren, gekenmerkt wordt door excentriciteit. De mens is volgens Plessner, in tegenstelling tot het dier, excentrisch gepositioneerd.

En al doet Frankfurt dit zelf niet, ook zijn onderscheid tussen eerste- en tweede-ordeverlangens zou kunnen worden gebruikt om een uitleg te geven van wat het onderscheid is tussen de rede bij de mens en het instinct bij dieren.

- 5p 7 Is het volgens jou mogelijk op basis van onderzoek met apen, zoals in tekst 2, uitspraken te doen ten aanzien van mensen? Geef een afweging aan de hand van een argument vóór en een argument tégen en gebruik daarbij een uitleg van het filosofische begrip 'excentriciteit'. Leg bovendien uit dat het vooronderstelde verschil tussen mens en dier ook kan worden begrepen aan de hand van Frankfurts onderscheid tussen eerste- en tweede-ordeverlangens.

Opgave 2 Zelfverwerkelijking in een zinloze wereld

Volgens de Franse filosoof Albert Camus is de vraag naar de zin van het leven de belangrijkste filosofische vraag. Maar, schrijft Camus, als we vragen wat de zin van het leven is, krijgen we geen antwoord. In de wereld blijkt geen zin aanwezig te zijn.

In zijn boek *De mythe van Sisyphus* uit 1942 beschrijft Camus hoe je door de vraag naar de zin van het leven kunt worden overvallen:

tekst 3

Hoewel wij meestal op een vanzelfsprekende manier leven en gewoon 'doen wat we doen', komt er altijd een moment waarop we even stilstaan. Het bestaan komt ons plotseling voor als iets absurds. De ervaring van het absurde is geen gevolg van diepe intellectuele arbeid, maar ontstaat vaak gewoon op straat, in de tram, of in de draaideur van een restaurant. Ineens kunnen we niet meer mechanisch en gewoontegetrouw handelen, maar vragen we ons af wat we eigenlijk aan het doen zijn.

De ervaring van het absurde vloeit voort uit een confrontatie tussen enerzijds het menselijk verlangen naar duidelijkheid en betekenis en anderzijds de wereld zoals die is. De wereld zoals die is, komt niet tegemoet aan ons verlangen naar zingeving. Wij stellen vragen, maar er komt geen antwoord.

naar: www.humanistischecanon.nl

Albert Camus was een tijdgenoot van Jean Paul Sartre. Er zijn overeenkomsten en verschillen tussen het denken van Camus en Sartre aan te wijzen. Eén overeenkomst kan gevonden worden in het idee van het absurde, zoals Camus dit in tekst 3 beschrijft, en Sartres kritiek op het essentialisme.

- 3p 8 Leg aan de hand van tekst 3 uit dat Camus de kritiek van Sartre op het essentialisme zou onderschrijven.
Geef in je argumentatie aan wat Sartre onder essentialisme verstaat.

De titel van Camus' boek, *De mythe van Sisyphus*, verwijst naar de Griekse mythologische figuur Sisyphus, die door de goden gestraft werd voor zijn eigenzinnigheid. De goden veroordeelden hem tot een eeuwig zinloos leven. Camus neemt de zinloosheid van Sisyphus' straf als vertrekpunt voor zijn filosofie. De straf van Sisyphus ziet er als volgt uit:

tekst 4

Sisyphus is gedoemd om eeuwig een rots de berg op te duwen, om te zien hoe deze weer naar beneden rolt, om daarna weer opnieuw te beginnen met het omhoogduwen.

Voor Camus is Sisyphus de ultieme absurde held. Hoewel zijn arbeid zwaar, nutteloos en oneindig is, vraagt Camus ons in te beelden dat Sisyphus rustig de berg afloopt, zijn steen achterna. Naar beneden wandelend, wordt hij zich bewust van het absurde van zijn situatie.

naar: http://humanistischecanon.nl/existentialisme/camus_mythevan_sisyphus

De beschrijving die Camus geeft van de situatie waarin Sisyphus zich door zijn straf bevindt, lijkt enigszins op het natuurwetmatig determinisme. Je zou die situatie van het omhoogduwen als een literaire uitdrukking van het natuurwetmatig determinisme kunnen zien. Maar die situatie kun je daarmee nog niet opvatten als een literaire uitdrukking van de causale geslotenheid van het natuurkundig domein, omdat er een belangrijk verschil aan te wijzen is.

4p 9 Leg uit welke filosofisch relevante overeenkomst er is tussen de situatie waarin Sisyphus zich door zijn straf bevindt en het natuurwetmatig determinisme.

Beargumenteer je antwoord aan de hand van de centrale gedachte van het natuurwetmatig determinisme.

Geef vervolgens, met behulp van de definitie van de causale geslotenheid van het natuurkundig domein, een filosofisch relevant verschil tussen de situatie waarin Sisyphus zich door zijn straf bevindt en de causale geslotenheid van het natuurkundig domein.

Hoewel Sisyphus in een – op het eerste gezicht – volstrekt zinloze wereld leeft, heeft Camus bewondering voor Sisyphus en noemt hij hem ‘de absurde held’. Camus schrijft dat we ons Sisyphus juist als een gelukkig mens moeten voorstellen, want zelfs zijn betekenisloze wereld beschouwt Sisyphus nog als waardevol. Sisyphus heeft geen God of medemensen nodig, zo schrijft Camus, want voor hem vormen de steen en de berg zijn wereld. Camus eindigt zijn boek daarom met de volgende beschrijving van Sisyphus:

tekst 5

Hij die niets voor de eeuwigheid doet, zonder het bestaan ervan te ontkennen. Niet dat het verlangen hem vreemd zou zijn, maar hij geeft de voorkeur aan zijn moed en zijn verstand. Het eerste leert hem, zonder hogere instantie te leven en tevreden te zijn met wat hij heeft; het tweede leert hem zijn grenzen kennen.[...]

Sisyphus leert ons een hogere trouw die de goden verloochent en de steen wentelt. Ook hij vindt dat alles goed is. Dit universum, dat voortaan geen meester meer heeft, lijkt hem noch onvruchtbaar, noch waardeloos. Ieder korreltje van deze steen, ieder splintertje erts van deze nachtdonkere berg betekent, alleen voor hem, een hele wereld. De strijd op zichzelf tegen de top is voldoende om het hart van een mens te vervullen. We moeten ons Sisyphus als een gelukkig mens voorstellen.

bron: A. Camus, De mythe van Sisyphus, pagina's 96 en 171

Sartre benadrukt in zijn werk dat je altijd zelf je leven zin en vorm geeft. Sartre zou beweren dat dit voor Sisyphus net zo geldt als voor gewone stervelingen. Sisyphus lijkt, volgens Sartre, op ons.

- 2p 10 Leg uit welk argument Sartre zou gebruiken voor zijn opvatting dat ook Sisyphus niets anders is dan wat hij van zichzelf maakt. Leg vervolgens uit of Sisyphus zich volgens Sartre schuldig maakt aan 'mauvaise foi' als Sisyphus zijn eigen bestaan als zinloos zou bestempelen.

Sartre en Camus ontkennen beiden het bestaan van God. Camus laat Sisyphus de goden loochenen. De filosoof John Stuart Mill zou echter, wanneer hij over de mythe zou nadenken, juist letten op de rol van de goden daarin. Sisyphus is gestraft voor zijn eigenzinnigheid en kan zichzelf nu alleen maar voegen naar de wil van de goden. De straf past goed bij Mills kijk op het calvinisme. De weg naar zelfverwerkelijking is voor Sisyphus dan afgesloten, want volgens Mill biedt het calvinisme geen mogelijkheid tot zelfverwerkelijking.

- 3p 11 Beargumenteer waarom Mill de straf van Sisyphus typisch calvinistisch zou noemen. Leg uit waarom Mill zou betogen dat Sisyphus enerzijds ook actief betrokken zou moeten zijn op de vorming van zijn eigen karakter, maar dat die actieve betrokkenheid anderzijds minder positieve consequenties heeft dan op gewone mensen.

Camus stelt zich Sisyphus als een gelukkig mens voor, omdat het Sisyphus lukt vanuit het niets te kiezen om de wereld als waardevol te zien.

Ook volgens de filosoof Charles Taylor zou je je Sisyphus misschien wel als een gelukkig mens kunnen voorstellen, maar Taylor heeft kritiek op dit idee van radicale keuze. Taylor geeft deze kritiek aan de hand van het bekende voorbeeld van Sartre over een student die zich tijdens de Tweede Wereldoorlog in een dilemma bevond en Sartre om raad vroeg. De zelfevaluatie van Sisyphus, zoals Camus die zich voorstelt in tekst 5, spreekt tégen het idee van radicale keuze, zou Taylor beargumenteren.

3p 12 Leg met behulp van tekst 5 uit waarom Camus' beschrijving van Sisyphus' zelfevaluatie volgens Taylor tegen het idee van radicale keuze zou spreken.

Leg vervolgens met behulp van tekst 5 het verschil tussen sterke en zwakke zelfevaluatie uit.

Camus noemt Sisyphus een held, maar de vraag blijft of Sisyphus zichzelf kan verwerklijken in een ogenschijnlijk zinloze wereld. Is hij een held of is hij alleen maar gelukkig omdat hij zijn eigenzinnige karakter verloochent?

Om deze vraag naar zelfverwerklijking te beantwoorden is het nodig een standpunt in te nemen over in hoeverre we mensen kunnen beschouwen als individuele personen met een eigen persoonlijkheid, en over in hoeverre mensen de mogelijkheid hebben die individualiteit zelf tot stand te brengen. Filosofen als Mill en Sartre verschillen daarover van mening.

3p 13 Met welke filosoof ben jij het in deze kwestie meer eens: met Mill of met Sartre?

Betrek in de afweging van je antwoord op de vraag of Sisyphus zichzelf kan verwerklijken het begrip 'karakter' van Mill en het idee van Sartre dat er in een situatie nooit dwingende redenen zijn die één bepaalde keuze noodzakelijk maken.

Opgave 3 Verantwoordelijkheid en woede

Internationaal gezien is de zaak Joran van der Sloot misschien wel de meest besproken zaak waarin een Nederlandse crimineel betrokken is. Van der Sloot werd in januari 2012 tot 28 jaar gevangenisstraf veroordeeld voor de moord op de Peruaanse Stephany Flores, nadat hij de moord had bekend in de hoop daarmee strafvermindering te krijgen. Er was 30 jaar geëist.

Over deze zaak werd destijds in NRC Handelsblad het volgende geschreven:

tekst 6

De 22-jarige Nederlander is de belangrijkste verdachte van de moord op Stephany Flores (21) uit Peru. Zij werd gisteren dood aangetroffen in een hotelkamer in de Peruaanse hoofdstad Lima.

De Peruaanse politie zegt ooggetuigen en camerabeelden te hebben die bevestigen dat Van der Sloot met het slachtoffer, dochter van een prominente zakenman in Lima, het hotel binnenkwam en het enkele uren later alleen verliet.

bron: NRC Handelsblad, 3 juni 2010

De vraag of Van der Sloot verantwoordelijk kan worden gehouden voor de moord, hangt samen met de vraag of hij uit vrije wil handelde.

Libertariërs zijn ervan overtuigd dat het determinisme onwaar is en dat de mens beschikt over een vrije wil. Mensen kunnen verantwoordelijk voor hun daden gehouden worden wanneer zij uit vrije wil handelen. Om te bepalen of iemand uit vrije wil handelt, zijn er twee verschillende principes die kunnen worden gebruikt. De meeste libertariërs verdedigen beide principes. Eén van beide principes is noodzakelijk strijdig met het determinisme.

3p 14 Waarom kunnen libertariërs Van der Sloot verantwoordelijk houden voor zijn daden?

Beargumenteer je antwoord op grond van beide principes en leg uit welk van beide principes noodzakelijk strijdig is met het determinisme.

Van der Sloot claimt dat hij niet de bedoeling had Stephany Flores te doden, maar dat het min of meer per ongeluk gebeurde.

Eerder werd Van der Sloot al verdacht van betrokkenheid bij de verdwijning van de Amerikaanse Natalee Holloway op Aruba in 2005. Over de gebeurtenissen in Peru rond de dood van Stephany Flores volgt hieronder de versie van Van der Sloot zelf.

tekst 7

Het doodslaan van de 21-jarige Peruaanse Stephany Flores in een hotelkamer in Lima was het gevolg van een uit de hand gelopen ruzie. Alles gebeurde in een opwelling, in een driftbui.

Dat is de strekking van de bekentenis die de 22-jarige Nederlander Joran van der Sloot gisteren zou hebben afgelegd tegenover de Peruaanse politie.

Amerikaanse en Peruaanse media melden de bekentenis op basis van anonieme verklaringen van Peruaanse opsporingsambtenaren.

Van der Sloot zou in de vroege ochtend van zondag 30 mei in woede zijn ontstoken omdat Flores tijdens zijn afwezigheid – Van der Sloot was even koffie halen buiten het hotel – zijn laptop gebruikte. Daardoor zou de Peruaanse mogelijk geheime informatie hebben gezien over het verdwijnen van de Amerikaanse Natalee Holloway die, precies vijf jaar eerder, om het leven kwam op Aruba. Van der Sloot wordt ervan verdacht de Amerikaanse om het leven te hebben gebracht.

bron: NRC Handelsblad, 8 juni 2010

De Amerikaanse filosoof John Martin Fischer verbindt de vrije wil met het hebben van zelfbeheersing. Als we uit vrije wil handelen, zo stelt hij, dan hebben we ons gedrag onder controle. Hieruit volgt dat als we ons gedrag niet beheersen, we dan niet uit vrije wil handelen en we er dan dus ook niet voor verantwoordelijk gehouden kunnen worden. Fischer onderscheidt drie soorten van controle, waarbij ‘totale controle’ de meest vergaande vorm van controle betreft.

3p 15 Welke twee andere vormen van controle onderscheidt Fischer?

Beargumenteer op basis van tekst 7 of Van der Sloot – volgens eigen zeggen – over elk van de twee vormen van controle beschikte.

Het zou kunnen zijn dat Van der Sloot werkelijk spijt heeft van zijn handelen en dat het door zijn opvliegende karakter komt dat hij Stephany Flores om het leven heeft gebracht.

De filosoof Thomas Nagel introduceert het begrip ‘agent regret’: in het Nederlands actorspijt genoemd.

Daarnaast introduceert Nagel het begrip ‘moral luck’. Hij stelt dat het bijvoorbeeld door omstandigheden zo kan zijn dat iemand morele mazzel of morele pech heeft.

2p 16 Onder welke voorwaarde zou er bij Van der Sloot sprake zijn van actorspijt, zoals opgevat door Nagel?

Leg ook uit of actorspijt bij Nagel morele pech veronderstelt.

In de publieke opinie heerste verontwaardiging over het gedrag van Van der Sloot. Het lijkt erop dat die verontwaardiging werd versterkt doordat hij mogelijk al eerder betrokken was bij de verdwijning van Natalee Holloway een aantal jaren eerder. Op 29 mei 2005 ontmoette Van der Sloot dit Amerikaanse meisje en reden ze naar een strand, waar hij haar rond 3 uur 's nachts achterliet. Daarna is nooit meer iets van Natalee Holloway vernomen.

Zijn betrokkenheid bij deze verdwijning heeft Van der Sloot officieel steeds ontkend, maar in het televisieprogramma van misdadjournalist Peter R. de Vries heeft hij voor een verborgen camera wel toegegeven dat hij bij de verdwijning betrokken was. Later trok hij dat echter weer in. In de media stond daarover het volgende bericht.

tekst 8

Misdadverslaggever Peter R. de Vries beschikt over opnamen die met een geheime camera gemaakt zijn waarop Van der Sloot vertelt dat Natalee Holloway na een vrijpartij op het strand onwel geworden zou zijn. Van der Sloot zou daarop in paniek een vriend hebben gebeld. Deze vriend, die nog niet eerder in beeld was bij justitie, zou het levenloze lichaam van het meisje vervolgens vanaf een bootje in zee hebben gedumpt. In een telefonisch interview met Pauw en Witteman bevestigde Van der Sloot gisteren dat hij dit verhaal heeft verteld, maar dat het niet waar is. Dit is heel erg dom, aldus Van der Sloot. Peter R. de Vries was niet onder de indruk van de verklaring van Van der Sloot. De Vries houdt vol dat uit zijn reconstructie zal blijken dat Van der Sloot betrokken is bij de verdwijning van Holloway. Het Openbaar Ministerie op Aruba bevestigde gisteren dat beeldmateriaal van De Vries essentiële informatie bevat die tijdens het onderzoek naar de verdwijning van Holloway ontbrak. Dat is aanleiding geweest om het onlangs gesloten onderzoek naar de verdwijning van Holloway te heropenen.

bron: NRC Handelsblad, 26 april 2007 en 2 februari 2008

Vooraf zijn optreden voor de verborgen camera en zijn latere ontkenning iets met de verdwijning van doen te hebben, zetten bij veel mensen kwaad bloed.

Wanneer we de verontwaardiging in de publieke opinie willen beoordelen, zouden we kunnen aansluiten bij de Britse filosoof Peter Strawson die een dergelijke houding een 'reactieve attitude' zou noemen.

Aansluitend bij de Amerikaanse filosoof Derk Pereboom zouden we echter ook kunnen spreken van 'morele woede'.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

- 4p 17 Zouden Strawson en Pereboom bovenstaande publieke verontwaardiging kunnen verklaren als respectievelijk 'reactieve attitude' en als 'morele woede'?

Leg daarbij uit wat Strawson onder 'reactieve attitude' verstaat en wat volgens Pereboom 'morele woede' inhoudt en geef een verschil tussen beide begrippen.

In tegenstelling tot de Peruaanse rechtbank zou de al genoemde filosoof Pereboom iemand als Van der Sloot om geheel andere redenen kunnen laten opsluiten. Hij ziet een analogie tussen het in quarantaine plaatsen van patiënten met een besmettelijke ziekte en het opsluiten van misdadigers.

Zelfs al handelde Van der Sloot niet uit vrije wil en was hij volledig gedetermineerd in zijn handelen, toch zou je op grond van zijn bekentenis in het programma van Peter R. de Vries, de veroordeling door de Peruaanse rechtbank en op grond van zijn opvliegende karakter tot de conclusie kunnen komen dat Perebooms analogie van toepassing is op Van der Sloot.

- 2p 18 Is volgens jou de analogie van Pereboom tussen het in quarantaine plaatsen van patiënten met een besmettelijke ziekte en het opsluiten van misdadigers van toepassing op de zaak van Van der Sloot?

Zo nee, waarom niet en aan welke voorwaarde had voldaan moeten zijn om die analogie wel van toepassing te laten zijn?

Zo ja, waarom en aan welke voorwaarde had voldaan moeten zijn om die analogie niet van toepassing te laten zijn?

Als we aannemen dat we in een gedetermineerd universum leven, komt de vraag op of er in een dergelijk universum nog wel ruimte is voor rechtvaardigheid. Duidelijk is in ieder geval dat straffen op grond van het principe van retributieve rechtvaardigheid in een dergelijk universum problematisch wordt.

- 2p 19 Is er volgens jou in een gedetermineerd universum ruimte voor een vorm van rechtvaardigheid?

Geef een beargumenteerde mening op basis van de deugdethische visie op rechtvaardigheid van Aristoteles.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.